

Jak pandemie covidu-19 mění orální historii: příběhy doby koronavirové v anglo-americkém digitálním prostředí / How the coronavirus (COVID-19) pandemic has transformed oral history: coronavirus stories in the Anglo-American digitized world

Radmila Švaříčková Slabáková

Abstrakt

Pandemie koronaviru (covidu-19) na jaře 2020 změnila svět. Zároveň se vynořily různé iniciativy, jejichž cílem bylo zachovat tento historický moment pro budoucí generace. V anglo-americkém prostředí převládaly projekty, které měly prostřednictvím internetu sesbírat osobní příběhy veřejnosti o tom, jak pandemii prožívá. Studie se zabývá tím, kdo byli iniciátoři těchto projektů, proč chtěli příběhy o prožívání pandemie získat, jaká byla forma a obsah těchto příběhů. Výsledky analýzy shrnuté ve studii naznačují, že pro orální historii znamenala pandemie zásadní zkušenost: většina projektů se neodvolávala na orální historii, přesto se jejich výsledky od orálněhistorických projektů příliš nelišily. Orální historie se stala rychlejší, kratší, odehrávala se někdy zcela výhradně v digitálním prostředí, dokonce bez přispění orálního historika. Budoucnost ukáže, co z těchto znaků krizové formy orální historie zůstane zachováno.

Abstract

In spring 2020, the coronavirus (COVID-19) pandemic changed the world as it used to be. Simultaneously, various initiatives have emerged intending to preserve this historical moment for future generations. In the Anglo-American world, the initiatives have predominantly focused on collecting personal stories from the public through Internet. In the article, this need to collect and share stories is analyzed. I explore who were the initiators, why they wanted to collect the experiences of COVID-19 and analyze the aspects of stories. I argue that within a short period of time, oral history has been transformed through this experience: most initiatives didn't need oral history to come into existence, yet their results are surprisingly comparable to the oral history projects. Oral history has become quicker, shorter, organized through digitized forms, even without oral historians. The future will show which features of this crisis form of oral history will remain.

Klíčová slova: Covid-19; koronavirus; pandemie; orální historie; krizová orální historie; osobní příběhy; digitalizace; internet.

Key words: COVID-19; coronavirus; pandemic; oral history; crisis oral history; personal stories; digitalization; internet.

Na jaře 2020 se změnil svět. Pandemie koronaviru (covidu-19) převrátila naruby naše osobní životy, politiku i ekonomiku. Byly zpřetrhány sociální vazby, narušen každodenní pracovní rytmus, přestali jsme trávit volný čas tak, jak jsme byli zvyklí. Opuštěné školy, zavřené obchody a prázdné ulice se staly realitou.¹

Miliardy lidí se ocitly v karanténě, desítky milionů se nakazily, statisíce zemřely. Již k 12. březnu 2020 evidovala Světová zdravotnická organizace přes 125 000 případů nemoci po celém světě a téměř 5 000 úmrtí,² přičemž tento počet neustále strmě stoupal. Do doby, kdy je psán tento článek (konec dubna 2021) infekce dosud nepolevila, navzdory tomu, že v mnoha zemích již několik měsíců probíhá očkování nejhroženějších skupin obyvatelstva rychle vyvinutými vakcínami.³ V únoru a březnu 2020 sledovala Evropa se znepokojením situaci v Lombardii a Benátsku v Itálii, prvním ohnisku infekce v Evropě.⁴ Ve Spojených státech amerických se stal od březnu 2020 epicentrem pandemie New York.⁵

¹ V České republice začal od středy 11. 3. 2020 platit zákaz osobní přítomnosti žáků a studentů na vzdělávání a studiu. Od 12. 3. 14 hodin byl vyhlášen nouzový stav, který s sebou nesl zákaz veřejných i soukromých akcí a zákaz vstupu veřejnosti do sportovních a kulturních zařízení. Od soboty 14. 3. byl zakázán provoz restaurací a některých obchodů. V pondělí 16. 3. se uzavřely státní hranice a byl zakázán volný pohyb osob. Od čtvrtka 19. 3. byl vyhlášen zákaz vycházení bez ochrany obličej a od 24. 3. bylo zakázáno pobývat na veřejnosti v počtu více než dvou osob. Státní zdravotní ústav, <http://www.szu.cz/tema/prevence/mimoradna-opatreni>; Vláda České republiky, <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/vladni-usneseni-souvisejici-s-bojem-proti-epidemii-koronaviru---rok-2020-186999/#brezen> [Cit. 2021-04-26].

² World Health Organization (WHO), Coronavirus disease 2019, Situation Report-52, https://www.who.int/docs/default-source/coronavirus/situation-reports/20200312-sitrep-52-covid-19.pdf?sfvrsn=e2bfc9e0_4 [Cit. 2021-04-26].

³ K 26. 4. 2021 Světová zdravotnická organizace registrovala téměř 150 milionů potvrzených případů infekce na celém světě, z toho přes 3 miliony úmrtí. WHO, WHO Coronavirus Dashboard, <https://covid19.who.int/> [Cit. 2021-04-26].

⁴ K 20. 3. 2020 měla Itálie nejvíce potvrzených případů infekce na světě, hned po Číně. K 15. 3. se jednalo o 25 000 nakažených. SAGLIETTO, Andrea et al. COVID-19 in Europe: the Italian lesson, *Correspondence*, vol. 395, no. 10230, s. 1110-1111, 24. 3. 2020, doi: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30690-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30690-5).

⁵ Od 29. 2. 2020, kdy byl v New Yorku odhalen první případ, se počet incidencí prudce zvyšoval až do konce května 2020. Diagnostikováno bylo přes 200 000 infikovaných, přes 54 000 osob, tj. 26,6 %, bylo hospitalizovaných a téměř 19 000 osob, tj. 9,2 %, zemřelo na následky infekce. THOMPSON, Corinne N., BAUMGARTNER, Jennifer, PICHARDO, Carolina et al. COVID-19 Outbreak — New York City, February 29–June 1, 2020, *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*, no. 69, 2020, s. 1725–1729, doi: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm6946a2>.

Zákaz osobní přítomnosti žáků na vzdělávání ve školách, uzavření hranic, omezení pohybu začaly platit ve většině zemí v průběhu března 2020. V dubnu 2020 se více než polovina světové populace ocitla pod nějakou formou lockdownu: více než 3,9 bilionům lidí ve více než 90 zemích byl nařízen zákaz vycházení. Tento rozsah je považován v historii za dosud bezprecedentní.⁶

Současně s těmito událostmi, které díky pokročilé digitalizaci mohl každý sledovat doslova v přímém přenosu, se objevil pocit, že to, co se děje, by mělo být zaznamenáno. Vznikaly nejrůznější iniciativy, jejichž cílem bylo zdokumentovat a zachovat současné dění pro budoucnost. V České republice začala na jaře 2020 řada muzeí sbírat roušky, jež se staly symbolem pandemie a novou součástí našeho každodenního šatníku.⁷ Koronavirová pandemie představovala velkou výzvu pro fotografy, kteří tuto výjimečnou dobu velmi záhy reflektovali mimo jiné na online webových výstavách.⁸

Snad nejrozšířenějším způsobem, pomocí něhož měla být pandemie dokumentována, se stal osobní příběh. Tento trend je patrný zvláště v anglo-americkém prostředí, proto se na následujících řádcích zaměříme na něj. Bude nás zajímat, kdo subjektivní svědectví sbíral, s jakým cílem a jakým způsobem. Individuální prožívání nejrůznějších minulých událostí je už desítky let doménou orální historie, budeme tudíž pátrat po tom, jaké místo orální historii v této bezprecedentní snaze zachovat zkušenosti pandemie pro budoucí generace náleží.

Jako čtvrtou paradigmatickou revoluci orální historie označil Alistair Thomson její digitalizaci.⁹ Od 90. let 20. století, kdy se začala dle A. Thomsona rozvíjet, digitalizace radikálně transformovala dosavadní postupy orální historie. Změnila způsob, jakým jsou rozhovory nahrávány, uchovávány, katalogizovány, interpretovány, prezentovány i využívány. Lze se oprávněně domnívat, že stále probíhající koronavirová pandemie digitalizaci orální historie urychlila. K základním nařízením doprovázejícím pandemii patřila a patří sociální distance neboli společenský odstup. Nemožnost účastnit se společenských akcí a nutnost karantény vedla k strmému nárůstu užívání internetu.¹⁰ Stali jsme se závislími na používání digitálních služeb, které nám umožnily pracovat, učit se i bavit se

⁶ COVID-19 lockdowns, https://en.wikipedia.org/wiki/COVID-19_lockdowns [Cit. 2021-04-26].

⁷ Hospodářské noviny, 3. 4. 2020, <https://archiv.ihned.cz/c1-66745450-narodni-muzeum-uz-sbira-rousky-i-tato-etapa-nasich-zivotu-bude-zachovana-a-zdokumentovana-rika-reditel-muzea-lukes> [Cit. 2021-04-26].

⁸ Czech Photo, Koronavirus 9x9, <https://www.czechphoto.org/cp/koronavirus-9x9/>, online galerie souborů fotografií devíti fotografů z března a dubna 2020 [Cit. 2021-04-26].

⁹ THOMSON, Alistair. Four paradigm transformations in oral history, *Oral History Review*, no. 1, 2007, s. 49–70.

¹⁰ KOEZE, Ella, POPPER, Nathaniel. The Virus Changed the Way We Internet. *New York Times*, 7. 4. 2020, <https://www.nytimes.com/interactive/2020/04/07/technology/coronavirus-internet-use.html> [Cit. 2021-04-26].

z domu. Osobní příběhy se v mnohem větší míře přesunuly do internetového prostředí. Namátkový průzkum na internetu ukazuje, že v angloamerickém prostředí byl internet doslova zaplaven nejrůznějšími subjektivními svědectvími. Nelze se tudíž vyhnout otázce, jaký vliv může mít online sbírání subjektivních zkušeností a digitální zprostředkování covidových příběhů na metody, techniky i fungování orální historie jako akademického oboru.

Vycházím z namátkového průzkumu na internetu, který jsem prováděla v únoru až dubnu 2021. Do vyhledávače jsem zadávala výrazy coronavirus stories, COVID-19 stories, pandemic stories a lockdown stories. V každém případě se objevovaly desítky, možná stovky odkazů na nejrůznější iniciativy sbírající osobní příběhy o prožívání pandemie; samotných výsledků se ukázalo mnohem více.¹¹ Pravděpodobně je vůbec nemožné všechny tyto projekty postihnout a analyzovat, zaměřím se proto na iniciativy zastřešující a od různorodých původců s odlišnými přístupy ke sbírání i zveřejňování příběhů. Do svého průzkumu jsem nezahrnula výzvy ani příběhy publikované na sociálních sítích.

I když osobní příběhy pandemie iniciované v českém prostředí nejsou předmětem této studie, nelze si nepovšimnout nepopíratelného nepoměru v množství i významu, který je v anglo-americkém světě osobním příběhům dáván. Důvodem je pravděpodobně fakt, že v těchto zemích je orální historie již řadu desetiletí využívána nejrůznějšími komunitami.¹² Zcela zásadní roli ve sblížení akademického a veřejného prostoru v této oblasti zaujímá tzv. public history, historie dělaná s veřejností a pro ni. Pokud se pozorně podíváme na mapu projektu Mezinárodní federace pro public history, jenž byl nazván „Vy jste primárním pramenem: Iniciativy covidu-19 sbírající příběhy“, neunikneme nám, že se na území bývalého východního bloku žádné instituce zapojené do projektu nenacházejí.¹³ Jsou to především organizace v USA, Velké Británii, západní Evropě a Austrálii, které již k 29. dubnu 2020 sbíraly příběhy, foto nebo předměty doby pandemie. Do projektu federace se jich k tomuto datu zapojilo přes tři sta (obrázek č. 1).

¹¹ Prohlížeč Google Chrome ukázal 26. 4. 2021 75 500 000 výsledků pod heslem Coronavirus stories, 55 700 000 výsledků pod heslem COVID-19 stories. Spojení pandemic stories přineslo 34 300 000 výsledků a lockdown stories 19 500 000 výsledků.

¹² První z velkých projektů, reflektujících to, co můžeme nazvat „participatory citizenship“ (aktivní občanství), v jehož rámci bylo sesbíráno více než deset tisíc životních příběhů, se v USA uskutečnil již v době Velké hospodářské krize ve 30. letech 20. století (Federal Writers' Project). Iniciativu doprovázel pocit, že každý individuální příběh by se měl stát součástí americké historie a že jejich sbíráním se americké dějiny vlastně tvoří. LEVINE, Lucie. How to Gather the Oral Histories of COVID-19, *Daily Jstor*, 2. 12. 2020, <https://daily.jstor.org/how-to-gather-the-oral-histories-of-covid-19/> [Cit. 2021-04-26]. Srov. CURRENT-GARCIA, E. American Panorama: (Federal Writers' Project), *Prairie Schooner*, vol. 12, no. 2, 1938, s. 79-90; MORGAN, Mindy J. Constructions and Contestations of the Authoritative Voice: Native American Communities and the Federal Writers' Project, 1935-41, *American Indian Quarterly*, vol. 29, no. 1/2, 2005, s. 56-83.

¹³ International Federation for Public History, You Are the Primary Source: COVID-19 Story-Collecting Initiatives, <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1FMGFrGeloxVNCxESE-VkII9sPP5ZIC3Pb&ll=38.60388042487741%2C-74.31292491321403&z=2> [Cit. 2021-04-26].

Původci iniciativ

Pouhý letný pohled na původce iniciativ, jež se začaly na jaře 2020 zajímat o osobní svědectví z doby pandemie, ukazuje, že jimi byl prakticky kdokoliv. Jednalo se o veřejné podniky i soukromé osoby, instituce mající co do činění s historií, média i nejrůznější další organizace. Pomyslnou celosvětovou sbírku příběhů pandemie svými výzvami obohatili umělci i cestovatelé, častým objektem zájmu svých pedagogů byli studující. Na Kalifornské státní univerzitě v Los Angeles sepsali studující prvního ročníku jednoho z programů své příběhy pro nově založený Archiv koronavirových příběhů.¹⁴ Nové orálněhistorické koronavirové archivy, i když jen málokdy obsahující slovo „orální historie“, vznikly i na univerzitách v Princetonu, Wisconsinu, Arizoně a na celé řadě dalších.

Univerzitní pracoviště jsou tak důležitými iniciátory sběru příběhů pandemie, spolu s muzei, archivy a historickými společnostmi. Jejich seznam bychom měli najít na webových stránkách Americké historické asociace, která i v době psaní této studie stále vybízí veřejnost k tomu, aby se podělila o svůj příběh s výmluvným „Jaký je váš příběh“, jak dokumentuje obrázek č. 2.¹⁵

Snad nejrychleji se na nečekanou situaci podařilo reagovat žurnalistům. Garrett Graff, žurnalista zabývající se svědectvími útoku na newyorská dvojčata 11. 9. 2001, už 4. března 2020, tedy v době šokujícího nástupu koronavirové infekce v New Yorku, psal v časopise *Wired* o tom, že Newyorčané se s ohromným nárůstem případů i počtu obětí znovu ocitli v bodě nula.¹⁶ Uveřejnil první příběhy a vyzval obyvatele New Yorku k tomu, aby poslali další. Newyorčané byli opakovaně pobízeni, aby se podělili o to, co se změnilo v jejich rodině, práci, v jejich domě, na ulicích, v obchodech i v parcích.¹⁷ Jejich příběhy se měly stát součástí dlouhodobého projektu nazvaného *Covidové jaro* (obrázek č. 3), během něhož měly být každý týden publikovány v časopise „orální historie“, reflektující reakci Američanů na pandemii.

¹⁴ Od července 2020 bylo shromážděno kolem stovky příběhů a uspořádáno podle jmen pedagogů. The Coronavirus Stories Archive, WAC Clearinghouse, <https://wac.colostate.edu/resources/general/coronastories/collections/> [Cit. 2021-04-26].

Nejen studující se dělili o své příběhy, i vyučující byli vyzýváni k tomu, aby přispěli se svými zkušenostmi s přechodem do výuky v digitálním prostředí.

¹⁵ American Historical Association, A Bibliography of Historian's Responses to COVID-19, Collecting Initiatives, <https://www.historians.org/news-and-advocacy/everything-has-a-history/a-bibliography-of-historians-responses-to-covid-19/collecting-initiatives/> [Cit. 2021-04-26]. Asi osmdesátka těchto institucí má získané příběhy zpřístupněny online. Další zhruba dvě stovky institucí a projektů své nové sbírky ještě online neotevřely: https://www.zotero.org/groups/2536422/historians_and_covid-19/library/ [Cit. 2021-04-26].

¹⁶ GRAFF, Garrett M. New Yorkers, Once Again at Ground Zero, in Their Own Words, *Wired*, 4. 3. 2020, <https://www.wired.com/story/new-yorkers-once-again-at-ground-zero-in-their-own-words/> [Cit. 2021-04-26].

¹⁷ GRAFF, Garrett M. Tell Us Your Pandemic Stories for Our Oral History, *Wired*, 24. 3. 2020, <https://www.wired.com/story/tell-us-your-pandemic-stories-for-our-oral-history/> [Cit. 2021-04-26].

Mezi nejruznějšími institucemi dokumentujícími pandemii bychom našli i nemocnice, které se rády podělily o příběhy svých vyléčených pacientů.¹⁸ Sonja Schwartzbach, obyčejná zdravotní sestra v New Jersey, nebyla spokojena s tím, jak se o tom, co znamená covid-19 v nemocnicích, píše v novinách, vytvořila proto 19. března 2020 anonymní online Google dokument nazvaný *COVID-19: Mission for Masks*, reagující na tehdy největší problém, nedostatek ochranných pomůcek pro zdravotníky.¹⁹ S otázkami se v něm obrátila na podobné profese a za pár týdnů nashromáždila příběhy více než tisícovky zdravotních sester a zaměstnanců nemocnic, kteří veřejně sdíleli své příběhy o těžkém boji s pandemií v první linii.²⁰

Iniciátorem výzkumu se stal i vědecký časopis. Prestižní *Nature* uveřejnil na své webové stránce 2. dubna 2020, v době, kdy severní Itálie byla pandemií doslova decimována, osobní příběhy čtyř italských vědců o tom, jak jejich práci ovlivnila karanténa v důsledku šíření nemoci.²¹ Výzvy byly směřovány i na děti. Dětský fond OSN UNICEF, vědom si toho, že školy se pro stovky miliónů dětí zavřely, již na jaře 2020 natočil videa popisující, jak právě ony prožívají pandemii.²² V červnu 2020 vyzvala děti ke sdílení příběhů Britská národní knihovna v Londýně. Dětské příběhy měly být připojeny ke sdílením dospělých v nové sekci webového archivu věnovaného pandemii.²³

Proč se příběhy sbíraly?

Iniciativy zdůvodňovaly snahu shromáždit osobní příběhy doby pandemie velmi podobným způsobem. Nejčastějším vysvětlením bylo již zmiňované úsilí zachytit jedinečný moment v dějinách a zachovat jeho podobu pro budoucí generace. Šlo o přesvědčení, že žijeme v historické době, která mění to, jak svět funguje, a proto je třeba ji zaznamenat. Mnohé iniciativy zdůrazňovaly, že podstatu prožívání pandemie umožní nejlépe zachytit osobní příběhy, proto je důležité, aby se veřejnost se svými zkušenostmi podělila. Už je pryč doba, kdy historii zajímaly

¹⁸ John Hopkins Hospital v Baltimore, Coronavirus (COVID-19), Patient Stories, <https://www.hopkinsmedicine.org/coronavirus/patient-stories/> [Cit. 2021-04-26].

¹⁹ Mission For Masks: On the Front Lines of COVID-19, <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScqX7mNJv4cZtJTAasyb9ZEF-9VOx1Xk9xwVehO8sy0h5XKbbg/viewform>, MISSION FOR MASKS: ON THE FRONT LINES OF COVID-19 [Cit. 2021-04-26].

²⁰ LEE, Edmund. Nurses Share Coronavirus Stories Anonymously in an Online Document, *New York Times*, 25. 3. 2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/25/business/media/coronavirus-nurses-stories-anonymous.html> [Cit. 2021-04-26].

²¹ PATERLINI, Marta. Lockdown in Italy: personal stories of doing science during the COVID-19 quarantine, *Nature*, 2. 4. 2020, <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01001-8> [Cit. 2021-04-26].

²² Kids' video diaries about life during COVID-19 | UNICEF, 19. 6. 2020, <https://www.unicef.org/coronavirus/kids-video-diaries-about-life-during-covid-19.dd> [Cit. 2021-04-26].

²³ K 31. 8. se podařilo nashromáždít 200 příběhů od dětí ve věku 3 až 17 let, které jsou dostupné na <https://childrenoflockdown.storychest.com/> [Cit. 2021-04-26].

jen příběhy slavných; postřehy a dojmy obyčejných lidí jsou rovnocenným nástrojem pro to, abychom porozuměli dějinnému okamžiku.²⁴ Ve výzvách bylo vysvětlováno, že jakákoliv zkušenost spojená s koronavirem je vítaná a že cílem je „obdržet příběhy tolika lidí, kolika to jen půjde, aby bylo možno postihnout různorodost zkušeností a vytvořit archiv, jenž bude vyprávět kolektivní příběh o tragédii, žalu i odvaze“.²⁵

Osobní příběh se stal patrně nejžádanějším pramenem, na jehož základě měla být doba pandemie pochopena a reflektována. Britská národní knihovna chápala individuální zkušenosti obrazně jako digitální časové kapsle, v nichž dalším generacím posíláme kousek dneška a připravujeme tak pro ně naše vlastní dědictví.²⁶

Osobní svědectví však měla sloužit i současné době. Měla představovat emocionální podporu, naději, sílu i vzpruhu pro ty, kteří se ocitli v těžkých životních situacích nebo v izolaci a nemohli se o své pocity a dojmy podělit s ostatními.²⁷ Byla aktivována terapeutická role osobních příběhů, o níž se v orální historii hovoří snad již od jejích počátků.²⁸ Psychologická podpora měla působit obousměrně. Povzbuzení se můžeme cítit nejen tehdy, když čteme, jak pandemii prožívají jiní, ale také, když příběhy sami poskytneme. Jestliže svůj příběh zveřejníme, pomáháme tím jiným překonat těžkou dobu.

Jiné z projektů se odvolávaly na význam osobních příběhů a jejich výjimečnost vedle ostatních dobových dokumentů. Příběhy jsou výmluvnější než fakta a strohé informace. Vlády by jich měly více využívat, nabádala jedna z iniciativ, například když chtějí občany přesvědčit o výhodách očkování.²⁹

²⁴ Tell Your Story – California during the time of COVID-19, <https://californiahistoricalsociety.org/initiatives/tell-your-story-california-during-the-time-of-covid-19/> [Cit. 2021-04-26].

²⁵ The Gotham Center for New York City History, History Now: The Pandemic Diaries Project, 27. ledna 2021, <https://www.gothamcenter.org/covidnyc-blog-page/history-now-the-pandemic-diaries-project> [Cit. 2021-04-26].

²⁶ SIMPSON, Fiona. #CHANCES4CHILDREN: YOUNG PEOPLE TO CREATE LOCKDOWN 'TIME CAPSULE' STORED BY BRITISH LIBRARY, *Children and Young People Now*, 9. 7. 2020, <https://www.cypnow.co.uk/news/article/chances4children-young-people-to-create-lockdown-time-capsule-stored-by-british-library> [Cit. 2021-04-26].

²⁷ Corona Diaries, Open source audio stories from around the world, <https://coronadiaries.io/about.html> [Cit. 2021-04-26].

²⁸ BAUM, WM. Therapeutic value of oral history, *Int J Aging Hum Dev*, vol. 12, no. 1, 1980-1981, s. 49-53, doi: 10.2190/bype-ec50-j1tp-hv2v. Srov. FREUND, Alexander. „Confessing Animals“: Toward a Longue Durée History of the Oral History Interview, *Oral History Review*, no. 41, 2014, s. 1-26, doi: 10.1093/ohr/ohu005. Alexander Freund ve své provokativní studii zpochybňuje to, že orálněhistorické interview je neutrální výzkumný prostředek. Domnívá se, že o rozhovoru je nutno uvažovat v linii dlouhého trvání církevních zpovědí, a roli orálního historika tak přirovnávat spíše ke knězi nebo psychoanalytikovi.

²⁹ ROGERS, Margie. Why telling stories could be a more powerful way of convincing some people to take a COVID vaccine than just the facts, *The Conversation*, 15. 2. 2021, <https://theconversation.com/why-telling-stories-could-be-a-more-powerful-way-of-convincing-some-people-to-take-a-covid-vaccine-than-just-the-facts-155050> [Cit. 2021-04-27].

Příběh je mocným nástrojem pro předávání kultury i vědění, má hluboký dopad na naši psychiku a jednání. Bylo poukazováno na výhody individuálních svědectví ve srovnání s tradičním učením, které je méně efektivnější a má menší vliv na naše navyklé představy a uvažování.³⁰ Když slyšíme příběh, dotýká se nás emocionálně a jeho poselství jen tak snadno nezapomeneme.

Znaky, forma a obsah iniciativ

Pro příběhy doby pandemie je zásadním znakem jejich digitalizace. Příběhy byly digitální cestou sbírány, sdíleny i zveřejňovány. Iniciátorům často stačilo vytvořit webovou stránku, publikovat výzvu o vkládání příběhů a na dané stránce je následně většinou v anonymní podobě uveřejnit. Takové jsou často projekty žurnalistické. Koronavirové zpovědi (obrázek č. 4), iniciované zpravodajským portálem americké televizní stanice NBC pravděpodobně v dubnu 2020, nabízejí prostor pro anonymní sdílení pocitů a zkušeností komukoliv.³¹ Stačilo si vybrat jednu z osmi kategorií, do nichž jsou příběhy rozděleny, a napsat sdělení. To však bylo limitováno 130 znaky, dvěma až třemi krátkými větami. Ač byl provoz stránky patrně ukončen, stovky sdělení vypovídajících o ztrátách, obětech, úzkostech i strachu obyvatel všech států USA zůstávají k dispozici.

Skupina novinářů Niemanovy nadace, jež pravidelně organizuje studijní pobyt žurnalistů na Harvardově univerzitě, iniciovala projekt Koronavirové deníky.³² Na rozdíl od právě zmiňovaných svědectví se však nejedná o příběhy písemné, ale zvukové. Platforma funguje podobně na principu „open-source“, což znamená, že každý doslova odkudkoliv může své sdělení samostatně nahrát a sdílet s ostatními. Reakce na otázky Jak se změnil váš život? nebo Co vám dnes dělá starosti?, jež bylo možno vkládat nejméně od dubna 2020, byly limitovány dvěma minutami. Proč iniciátoři zvolili zvukovou podobu příběhů? Mluvit o tom, co prožívám, je dle nich mnohem jednodušší než psát. Zvuk navíc dovede zachytit emoce lépe než psaný text. Když slyšíme druhého mluvit, vnímáme jeho blízkost a zvukový příběh tak více dovede povzbudit v současné izolaci a karanténě. Vznikne originální pramen, jenž může sloužit k dalšímu zpracování.

Výhradně na zvukových nahrávkách postavila od srpna 2020 svůj projekt Deníky pandemie Newyorská veřejná knihovna.³³ Zajímaly ji jakékoliv příběhy spojené s pandemií, protože „pandemie pronikla do všech oblastí našich životů“.

³⁰ ROGERS, Marg. Harnessing the power of cultural health narratives when working with parents of young children, *Children Australia*, vol. 44, no. 3, 2019, s. 105-109, doi:10.1017/cha.2019. 22.

³¹ Coronavirus Confessions: Share your anonymous stories in the time of COVID-19, NBC News, <https://www.nbcnews.com/health/health-news/coronavirus-confessions-share-your-anonymous-stories-time-covid-19-n1166556> [Cit. 2021-04-27].

³² Corona diaries, Open source audio stories from around the world, <https://coronadiaries.io/about.html> [Cit. 2021-04-26]. Platforma, obsahující přibližně 200 nahrávek především z USA a Velké Británie, je stále funkční a stále doplňována.

³³ New York Public Library, History Now. The Pandemic Diaries Project, <https://www.nysl.org/pandemic-diaries> [Cit. 2021-04-27].

Autoři, což mohl být kdokoliv nad 18 let věku, byli ujištěni, že všechny nahrávky se stanou součástí volně přístupné digitální sbírky pandemie, nezbytná revize a katalogizace však nějakou dobu potrvá. Ani v tomto případě se nejednalo o nahrávku v délce, na kterou jsme v orální historii zvyklí. Pravděpodobně technické limity vedly knihovnu k tomu, aby velikost nahrávky omezila na 25 megabytů, což je dle nich ekvivalent přibližně 25minutového povídání. Samozřejmě je, podobně jako v jiných institucionálních projektech, že se autor může rozhodnout, zda příběh bude zveřejněn pod jeho jménem či anonymně.³⁴

„Vaše příběhy mohou ovlivnit, jak budeme rozumět našemu současnému světu a chápat jeho dění. Uchování příběhů může posílit vědomí, že jsme ti, kdo společně vytváří dějiny,“ těmito slovy vyzývala ke sdílení zkušeností z doby pandemie Kalifornská historická společnost.³⁵ V jejich případě se vyplňoval předpřipravený webový formulář. Obsahoval otázky jako: Jak pandemie ovlivnila vás, vaši rodinu nebo vaši komunitu? Zažívali jste významné životní události v jejím průběhu? Narození, výročí, smrt, promoci, svatbu atd.? Řekněte nám o tom, jak karanténa ovlivnila váš život. Myslíte si, že život se vrátí do normálních kolejí, až se vynoříme z našich úkrytů? K písemnému sdělení je možno přiložit fotografie či jakékoliv jiné dokumenty spojené s pandemií a formulář odeslat.

Jako orálněhistorický projekt označuje svou iniciativu, jež vznikla na univerzitě v Indianopolis, výzkumný tým složený převážně z magisterských studujících oboru Public history a American Studies.³⁶ Projekt byl zorganizován hned v březnu 2020, inspirován přístupem „rychlé reakce“, totiž okamžitým vyhlášením sbírky. Takovýto způsob shromažďování pramenů je dle iniciátorů již desítky let znám v oblasti public history a je i častou činností muzeí, když do svých sbírek chtějí získat materiální předměty spojené s probíhající historickou situací. Jako jeden z mála projekt nabízí možnost rozhovoru se členem týmu. Umožňuje však zároveň přispět nám již známou variantou, totiž zvukovou nahrávkou, kterou si každý pořídí sám a vloží na webově stránky. Tato „crowdsourced“ orální historie se v koronavirové době velmi rozšířila. Karanténa, izolace a lockdown znemožnily provádět rozhovory v jejich tradiční podobě, to znamená jako setkání dvou osob tváří v tvář. Roli tu patrně hraje i čas a množství. Prostřednictvím formuláře je možno získat mnohem více příběhů, než by to bylo možné při individuálním setkávání, byť v online podobě. Je patrné, že online

³⁴ V prosinci 2020 už bylo ve sbírce 91 audionahrávek. The Gotham Center for New York City History, History Now: The Pandemic Diaries Project, 27. 1. 2021, <https://www.gothamcenter.org/covidnyc-blog-page/history-now-the-pandemic-diaries-project> [Cit. 2021-04-27].

³⁵ Tell Your Story – California during the time of COVID-19, <https://californiahistoricalsociety.org/initiatives/tell-your-story-california-during-the-time-of-covid-19/> [Cit. 2021-04-27].

³⁶ IUPUI (Indiana University – Purdue University Indianapolis), The COVID-19 Oral History Project, <https://sites.google.com/iu.edu/covid-19oralhistoryproject/about> [Cit. 2021-04-27].

formuláře s otázkami či prostor pro audionahrávky mají v anglo-amerických projektech přednost před online vedenými rozhovory.

Podobné projekty dávají jasně najevo, že orální historii nemusí provozovat jen školený odborník. V „crowdsourced“ projektech se každý může stát svým vlastním orálním historikem. „V tradiční orální historii je tazatel a narátor. Ale jsou i jiné způsoby, jak vytvářet orální historie,“ nabádá zmiňovaná iniciativa.³⁷ Veřejnost je třeba jen vybavit sadou otázek a poučit ji o základních technických postupech. Potenciální autor je krok od kroku veden k tomu, aby natočil svou vlastní orální historii, ať už pomocí mobilu, tabletu, diktafonu nebo počítače. K dispozici má podrobné otázky, které naznačují, o čem má mluvit. Týkají se jak prvního setkání s infekcí (Když jste poprvé slyšeli o covidu-19, co jste si o něm mysleli?), tak i dalších oblastí: zaměstnání, rodiny a domácnosti, komunity, zdraví, postoje k dostávaným informacím, názorů na jednání vlády a konečně představ, jaké to bude, až pandemie skončí.

Posledně zmiňovaný projekt nás zajímá i kvůli svému obsahu. Na rozdíl od mnoha akademických projektů i iniciativ veřejných institucí, které evidentně potřebují čas, aby nové nahrávky zpřístupnily online, jsou příběhy získané v rámci tohoto projektu již volně dostupné. Téměř tři sta svědectví najdeme na stránce s výmluvným názvem Deník morového roku.³⁸ O profesionálním přístupu svědčí nejen katalogizační hesla, ale také transkripty, doprovázející všechny audionahrávky. Nepřekvapí nás, že první příběhy z konce března 2020 jsou nahrávány a vkládány veřejností. Co je však zářející, to je délka jednotlivých audionahrávek. Zjistíme, že i přes velmi podrobné otázky, jež mají veřejnost navigovat, jde často o dvou až třeminutová svědectví, někdy osmi či desetiminutová.³⁹ Délka příběhů získaných prostřednictvím akademické orální historie se tak příliš neliší od žurnalistických iniciativ. Hranice mezi těmito původci je v tomto ohledu velmi nezřetelná, téměř mizí. Je zřejmé, že postupující uvolnění patrně vedla k častějšímu využívání tradičního způsobu, totiž orálně-historického rozhovoru. I tyto nahrávky jsou však krátké a doba jejich trvání někdy nepřesáhne půl hodiny.⁴⁰

³⁷ IUPUI, Upload My Oral History, <https://sites.google.com/iu.edu/covid-19oralhistoryproject/upload-my-oral-history> [Cit. 2021-04-27].

³⁸ IUPUI, A Journal of the Plague Year, <https://covid-19archive.org/s/oralhistory/page/welcome> [Cit. 2021-04-27]. Jednotlivé příběhy je možno si poslechnout po vyhledání na mapě, platforma funguje na podobném grafickém principu jako Corona Diaries.

³⁹ Ty nejkratší příběhy, v délce dvou až tří minut, jsou označeny jako mini orální historie.

⁴⁰ S pomocí tazatele byly pořizovány nahrávky z února až března 2021. Poslední nahrávka je z 21. 4. 2021.

Charakteristika příběhů pandemie

Na základě již řečeného lze shrnout, že příběhy pandemie se na internetu vyskytují v psané, ale velmi často také ve zvukové či obrazové podobě jako videonahrávky. Jejich autory jsou obyčejní lidé, vypovídající o svých pocitech a o tom, jak pandemie změnila jejich životy. Příběhy jsou často sdíleny v anonymní podobě a nejsou vůbec nebo jen minimálně editovány, což je zvláště typické pro „open-source“ platformy. Akademické a profesionální instituce příběhy veřejnosti v mnoha případech dosud nezveřejnily, přesto se můžeme domnívat, že stručnost a omezený rozsah nebude výjimkou.⁴¹ Limitovaná délka příběhů má pravděpodobně dvě příčiny. Ta první souvisí s technickými možnostmi. Zvuková nahrávka je přitažlivější pro veřejnost a snadněji se sdílí, její rozsah je však pravděpodobně mnohem více technicky podmíněn, než by tomu bylo v případě zveřejnění pouhého přepisu textu. Druhý důvod vyplývá z formy, jakou byly ve velké míře příběhy získávány, totiž nahrávkami/písemným svědectvím od samotné veřejnosti. Laicky řečeno, člověk řekne, co „má na srdci“ a tím pro něj věc končí. Není nikdo, kdo by vyžadoval dovysvětlení či pokládal doplňující otázky. Svou roli hrají i očekávání čtenářů a posluchačů. Náročná a tragická doba zdá se nepřeje mnohahodinovým svědectvím, na jaké jsme v orální historii zvyklí. Překotný vývoj situace vyžaduje jasné sdělení a rychlý emocionální účinek. Bez nich by koronavirové zpovědi nemohly hrát svou terapeutickou roli, nemohly by sloužit jako povzbuzení v těžkých chvílích.

Příběhy doby covidové významně přispívají ke stírání národních hranic, jejich geografické působení je neohraňované. I když jsme se soustředili především na anglo-americké prostředí, „open-source“ platformy byly organizovány s tím, že podělit se se svým příběhem může opravdu každý, z jakéhokoliv kouta světa. Snad proto některé iniciativy využívaly map pro vyhledávání i umístění příběhů.

Na základě letného průzkumu nelze přesně stanovit (a pokusit se o něco takového by byla zřejmě sisyfovská práce), kolik z těchto iniciativ se hlásí k orální historii. Je však zřejmé, že mnohé projekty nepotřebovaly orální historii k tomu, aby ke svým výzvám přikročily. Naopak iniciativy, které ve svém názvu slovo orální historie měly, se svou formou a obsahem nemusely nutně lišit od projektů, jež se nazývaly jinak (deníky, zpovědi atd.). Toto zjištění potvrzuje Stephen Sloan, jenž v jednom z prvních článků reflektujících pandemii z pozice orální historie uvedl, že ze 130 projektů sbírajících covidové příběhy jich jen pět

⁴¹ Na stručnosti založila svůj projekt „open-source“ příběhů rovněž univerzita ve Washingtonu. Příběh limitovala 55 slovy. University of Washington School of Medicine (UW SM), 55-Word Stories. UW Medicine COVID-19 Support, <https://faculty.uwmedicine.org/55-word-stories/> [Cit. 2021-04-27]. Cílem projektu bylo poskytnout komunitě prostor pro vyjádření emocí a zkušeností spojených s covidem-19. Iniciátory zajímaly především příběhy o medicíně a to, jaké mají lidé zkušenosti s poskytováním lékařských služeb.

využilo pro tyto účely orální historii.⁴² Za zamyšlení stojí fakt, že i v projektech založených na orální historii se upustilo od nutnosti pořádit rozhovor, jenž by byl veden orálním historikem. Tato zjištění nás dovádějí k otázce, zda pandemie za velmi krátkou dobu nezměnila orální historii víc, než bychom si byli ochotni připustit. Tím, že rezignovala na rozhovor jako výsledek působení dvou inter-subjektivit, nezačala podkopávat přímo základy orální historie?

Závěr: Jak mění pandemie orální historii?

Pandemie především nastolila otázku, zda není třeba orální historii modifikovat. Je orální historie, tak jak je v současnosti praktikována orálními historiky, dostatečně vybavená na to, aby reagovala na nenadálé situace jako je pandemie covidu-19? Orální historie se v anglo-americkém prostředí soustřeďuje především na marginalizované skupiny obyvatelstva a na komunity a jejich životní příběhy, teprve nedávno se začala rozvíjet tzv. krizová orální historie. Tento nový trend, v němž jde o výzkum teroristických útoků i přírodních katastrof jako povodně a zemětřesení, vyžaduje novou podobu orální historie. Marc Cave, jeden z editorů průkopnické publikace *Naslouchání na hraně* z roku 2014, seznamující orálněhistorickou obec s výsledky bádání o krizi, vnímá pozici orální historie v těchto situacích někde uprostřed mezi rychlým žurnalismem, hlubokou psychoanalýzou a dlouhodobou analýzou sociálních věd.⁴³ Princip je v tom, že rozhovory se nedělají až po obvyklé přípravě a s časovým odstupem, ale velmi brzy po dané události nebo už přímo během doby, kdy krizová situace probíhá. Dá se uvažovat, že s nástupem koronavirové pandemie se každý orální historik rázem ocitl v podmínkách krize. Nabízí se tak otázka, zda v této krizi orální historikové dostali své profese a obstáli v ní.

Přestože se díky pandemii každý orální historik mohl stát „krizovým“, náš malý průzkum dává tušit, že žurnalisté byli pravděpodobně rychlejší. Podobný názor zastává historik Evan Faulkenbury a politolog Stephen Sloan, podle nichž z této zkoušky vyšli vítězně spíše žurnalisté.⁴⁴ Orální historie svou příležitost promarnila. Byli to žurnalisté, ne orální historikové, kteří iniciovali na jaře 2020 první projekty, v nichž vyzývali veřejnost ke sdílení osobních příběhů. Absenci orální historie v těchto projektech vnímají autoři jako problém. Jestliže orální

⁴² SLOAN, Stephen M. Behind the “Curve”: COVID-19, Infodemic, and Oral History, *The Oral History Review*, no. 2, 2020, s. 193–202, doi: 10.1080/00940798.2020.1798256.

⁴³ CAVE, Mark, SLOAN, Stephen M. (eds.). *Listening on the Edge: Oral History in the Aftermath of Crisis*, Oxford: Oxford University Press, 2014. Srov. HIGH, Steven, LITTLE, Edward, DUONG, Thi Ry (eds.). *Remembering Mass Violence*. Toronto: University of Toronto Press, 2014.

⁴⁴ FAULKENBURY, Evan. *Journalism, COVID-19, and the Opportunity of Oral History*, *The Oral History Review*, no. 2, 2020, s. 253–259, doi: 10.1080/00940798.2020.1791723. SLOAN, Stephen M. Behind the “Curve”: COVID-19, Infodemic, and Oral History, *The Oral History Review*, no. 2, 2020, s. 193–202, doi: 10.1080/00940798.2020.1798256. Rychlost, s jakou bylo publikováno v září 2020 číslo časopisu *Oral History Review* věnované pandemii covidu-19, zcela odpovídá intencím krizové orální historie.

historie přenechá pole působnosti žurnalistům, může ztratit kontrolu nad definováním a modelováním své praxe pro širší veřejnost.

Charakter výše zmíněných iniciativ naznačuje, že pandemie posunula orální historii blíže její krizové variantě. V situacích krize, jakou představuje koronavirová pandemie, se od institucionální orální historie očekává rychlá reakce. Není možno čekat měsíce na případný grant, zajišťovat si financování, dělat přípravy, promýšlet výzkumné otázky. Krizová orální historie si žádá okamžitou akci, protože zítra již může být pozdě. Bezprostřední zkušenost může rychle zmizet, krize odeznít. Snad proto mnohé z projektů fungovaly na bázi „crowdsourced“, kdy není třeba ani rozsáhlého finančního zajištění, ani početného výzkumného týmu. Podobné platformy je možno zřídit prakticky ihned za minimálních nákladů; zároveň umožní obsáhnout potenciálně velký okruh příjemců výzvy.

Vše nasvědčuje tomu, že situace krize nesvědčí dlouhým rozhovorům; to je memento covidu-19 orální historii. Už sama digitální podoba vyzývá ke zkrácení délky nahrávek. S tím souvisí fakt, že krizová situace se může vyvíjet a mít své fáze, koronavirová pandemie nás o tom v uplynulém roce nejednou přesvědčila. Jeví se tudíž nutností pořizovat rozhovory opakovaně, po týdnů, měsíci, roce. Při vědomí, že příběh bude sdílen několikrát, je pochopitelná jeho kratší podoba. Mnohé z iniciativ k opětovnému vložení nahrávky nebo k opakovanému zachycení zkušenosti vybízely.

Teprve čas ukáže, jakým způsobem pandemie ovlivnila orální historii. Jestliže však pandemie změnila svět, který už pravděpodobně nebude jako dřív, proč nepřijmout myšlenku, že stejná nemusí zůstat ani orální historie?⁴⁵

O autorce

Doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D., působí na Katedře historie FF UP Olomouc. Hlavní obory, kterým se věnuje: paměťová studia, orální historie, moderní dějiny, gender, dějiny emocí.

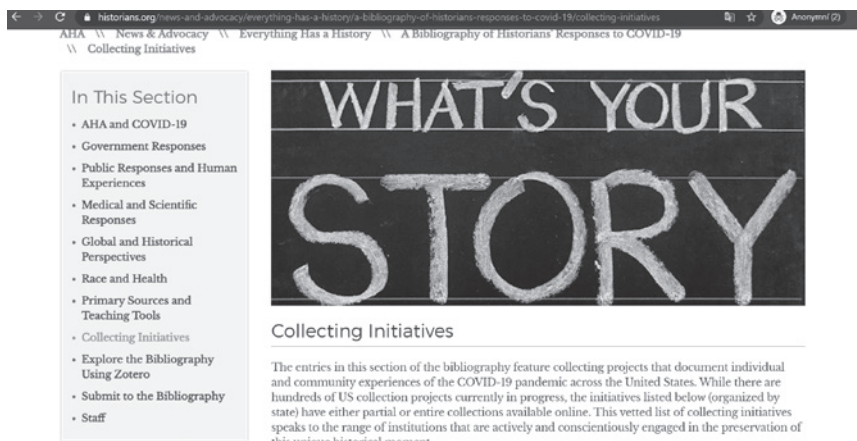
E-mail: radmila.svarickova@upol.cz

⁴⁵ Na základě myšlenky vyjádřené v FAULKENBURY, E. *Journalism, COVID-19, and the Opportunity of Oral History*, s. 257.

Obrázek č. 1: International Federation for Public History, “You Are the Primary Source”: COVID-19 Story-Collecting Initiatives⁴⁶

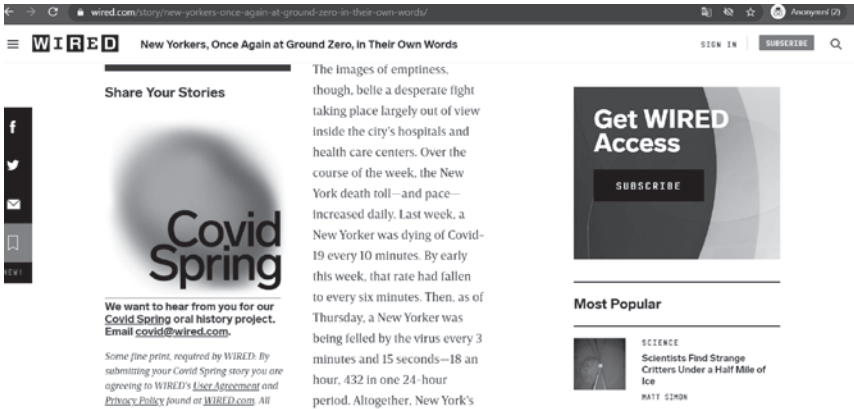

Obrázek č. 2: American Historical Association, Collecting Initiatives, What’s Your Story⁴⁷

⁴⁶ [https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1FMGFrGeIoxVNCxESEVkiI19sPP5ZI-C3Pb & ll=38.60388042487741%2C-74.31292491321403 & z=2](https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1FMGFrGeIoxVNCxESEVkiI19sPP5ZI-C3Pb&ll=38.60388042487741%2C-74.31292491321403&z=2) [Cit. 2021-04-26].

⁴⁷ <https://www.historians.org/news-and-advocacy/everything-has-a-history/a-bibliography-of-historians-responses-to-covid-19/collecting-initiatives/> [Cit. 2021-04-26].

Obrázek č. 3: Covid Spring oral history project, *Wired*. 4. 3. 2020⁴⁸Obrázek č. 4: Coronavirus Confessions: Share your anonymous stories in the time of COVID-19, NBC News⁴⁹

⁴⁸ <https://www.wired.com/story/new-yorkers-once-again-at-ground-zero-in-their-own-words/> [Cit. 2021-04-26].

⁴⁹ <https://www.nbcnews.com/health/health-news/coronavirus-confessions-share-your-anonymous-stories-time-covid-19-n1166556> [Cit. 2021-04-27].